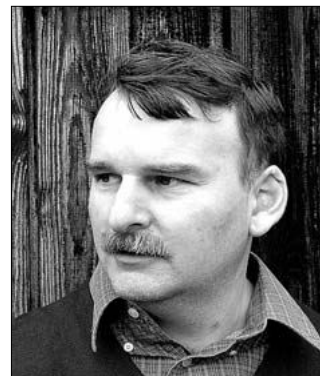

SOUVISLOSTI PRŮZKUMŮ A HODNOCENÍ PAMÁTEK

ING. ARCH. VÍT JEŠENSKÝ, PH. D.

Co vlastně všechno mohou být průzkumy památek? Odpovědi na tuto otázku se právě na úvodních stránkách časopisu zabývala celá řada renomovaných odborníků. Různorodost úhlů jejich pohledů i šíře kontextu, ze které čerpali své argumenty a názory, by mohly budit dojem, že komplexnímu vysvětlení pojmu průzkumů památek bylo učiněno zadost a je pošetilé se k němu vracet. Domnívám se však, že v hledání podstaty daného pojmu, zvláště ve vztahu k památkové péči a její teorii (metodologii), je celá řada bílých míst, mnohá východiska trpí metodickou i tematickou omezeností podílejících se disciplín, průzkumová praxe a její výsledky nejsou kriticky metodologicky hodnoceny, související témata jsou naznačena, ale ne řešena, mutlidisciplinarity nepostupuje k interdisciplinaritě – chybí integrování do procesu péče o památku. Celkově se v tomto stavu odráží absence kvalitní analýzy naší památkové péče a nerozvinutost jejího teoretického výzkumu, který nemohou zastoupit výzkumy jiných oborů. Malým dokladem je i terminologická nejasnost termínu průzkum v naší památkové péči, užívaného problematicky jako jakýsi univerzální výraz pro aktivní systematictější poznávání památky. Pragmatické nároky na srozumitelnost nutí i mne se v následujícím textu přizpůsobit tomuto názvoslovnému zlovyklu.

Metodologická a filosofická (axiologická) rovina mého dalšího objasňování odpovídá problematice památkové péče jako interdisciplinární činnosti, jejímž předmětem je mnohovýznamová realita. Utváření báze pro potřebnou interdisciplinární integraci ve vědách i dalších odborných činnostech jako je památková péče, bude vždy vyžadovat zobecňování při hledání společného v předmětu i metodách, a tudíž abstraktnější pojmy i zdůvodňování. Reflexe filosofická je pak takovým integrujícím a vědecky podloženým přístupem, který jediný poskytuje celostní pohled a podněty neomezené metodicky ani předmětově, což je zásadní u komplexního hodnocení památky. Námitky, že se jedná o neužitečné teoretizování a umělé komplikování jednoduše vyjádřitelných závěrů neobstojí už proto, že takové závěry samy nebývají podepřeny výzkumným zdůvodněním.

Průzkumy památek se logicky mohou týkat pouze objektů, které už jsou za památku uznávány (nemyslíme tím v žádném případě pouze prohlášení za kulturní památku dle památkového zákona, ale obecné přisouzení památkové hodnoty). Proces uznání je ale procesem kontinuálního hodnocení a přehodnocování, přičemž průzkumy jsou jeho nedílnou součástí. Bez průzkumů se historický objekt nemůže stát, ani se opakovaně stávat, památkou. Je tedy vhodné zabývat se jejich rolí ve zmíněném procesu. Průzkumy jsou získáváním informací o části reality a jejím kontextu, přičemž v porozumění památkám jejich cílem není pouze reflexe či záznam, ale rozpoznání významovosti památky. Jde o logický krok, protože člověk nemůže vnímat žádný artefakt jinak, než přes jeho významy. Příklady takových významů možných památek jsou poznání historické, dokumentační doklad, estetické působení, krajínotvorný efekt, politický symbol, objekt identity, ekonomický zdroj nebo naopak náklad, atd. Jakkoliv význam je hodnotící pojem, může být věcně popisován a analyzován, stejně jako jeho dopady a souvislosti – dá se ho dobrat lidským poznáváním. Při něm k objektivní podstatě významů pronikáme skrze subjektivní nazírání, hodnocení a historicko společensky utvářené předporozumění. Představu nehodnotového stavu historického objektu, nutnou pro identifikaci určitého významu památky, musíme vždy teprve zpětně abstrahovat. Děje se tak metodami jednotlivých disciplín, které tak vymezí rozdílné významy téhož objektu.

Porozumění významům potenciální památky je předpokladem hodnocení, jehož oblast je ohraničena šíří soustavy jejich významů. V procesu hodnocení jednotlivým významům přisuzujeme konkrétní hodnotu, a tím některé významy vyzdvihujeme a jiné potlačujeme. Památkové hodnocení je dobovým subjektivním stanoviskem, volbou a zároveň součástí činnosti záměrné realizace hodnot, ve které tyto hodnoty hrají roli motivace. V posuzování konkrétních významů vycházíme z cílů zmíněného jednání, jež lze označit za valorizaci. Pokud ale v průzkumech jsou vymezeny pouze některé významy, dochází k podstatnému zkreslení památkového hodnocení, a tím negativnímu ovlivnění celé péče o památku. U památky totiž nejsou důležité dílčí významy a potažmo hodnoty, ale především jejich vztahy – propojenost i rozpornost a komplexní hodnota, která tvoří integrovaný hodnotový systém. Pro památkovou péči, popřípadě obecné pojmání památek, je proto nezbytné realizovat takovou škálu průzkumů, aby pokryly co nejširší pole významů, respektive jejich hmotných i nehmotných nositelů.

A ještě jeden aspekt hodnotového vztahování se k památkám zůstává v domácí oborové teorii i praxi nereflktován. Nejen, že člověk do vztahu k památkám jako hodnotám vstupuje dokonce i nevědomě, ale hlavně vědomý hodnotový vztah vytváří vedle racionálního rozhodování rovněž emocionálním prožíváním. To je fakticky s rozumovým hodnocením často propojeno, navzájem se kultivují. Také prožitek může být vyjádřen a prozkoumáván racionálně, zejména psychologickým výzkumem. Pokud jeho předmětem bude památka jako objekt citového prožívání, je třeba jej počítat k dalším památkovým „průzkumům“.

Zohledňují výše uvedené závěry průzkumy památek v praxi naší památkové péče? Domnívám se, že nedostatečně. Upevňována a rozvíjena je v prvé řadě dominantní role všeobecně historických, přesněji stavebněhistorických, uměleckohistorických a archeologických průzkumů (výzkumů). Spíše doplňující úlohu mají průzkumy technické či materiálové a analyticko technologické (včetně např. restaurátorského). Pokud se však zamyslíme nad celkem a typologií úhrnné památkové hodnoty, pak budeme postrádat zvláště průzkumy ozřejmující významy sociální (např. roli komunity uživatelů památek), symbolické, spirituální, ekonomické, všeobecné průzkumy postihující nehmotné nositele významů. Bez průzkumů etnografických, sociologických, religionistických, kulturologických, statistických, ani škály průzkumů ekonomických, z pohledu metodologického nejen kvantitativních, ale i kvalitativních, tak podstatnou část památkového hodnocení a přehodnocování, nebo spíše celé realizace památkových hodnot, odsuzujeme k řešení omezenému, maximálně intuitivnímu nebo prakticistnímu. Je také otázkou, zda bez naznačeného komplexního přístupu můžeme vůbec mluvit o průzkumu památek. Každopádně bychom neměli podceňovat, že zúžení sféry významů památek ve fázi průzkumů i absence zkoumání prožívání památek je zjednodušením, které ovlivňuje základní vnímání památkového fondu a jeho funkcí u celé veřejnosti včetně odborné. Takový schematismus má následně dopad i na rozhodování o nakládání s památkami a dokonce i na strategické směřování oboru památkové péče.

Z role v hodnocení především historických děl a posléze památek vyplývá klíčová úloha památkové péče i v jejich průzkumu. Fáze hodnocení je určující oborovou činností profesionální památkové péče, která v jejím rámci má zásadní odpovědnost za maximální porozumění významovosti památky. Komplexní systematické přisuzování památkové hodnoty je, jak jsem uvedl, nedělitelné od praktické péče o památku, jde o jeden proces uskutečňování památkové hodnoty. Stejně je tomu s průzkumy, které zásobují informacemi jak teoretické hodnocení, tak aktivity ochrany a péče o uvedené hodnoty, a tím mají stejný hodnotový cíl a rámec. Praxe památkové péče přetváří realitu památek, čímž poskytuje nový prostor pro jejich přehodnocování. Zpětně tak vymezuje nároky na prohloubení některého významu, a tím zaměřuje průzkum. Také poskytuje motivaci pro uplatnění výsledků průzkumů, což je důležité u těch z nich, které původně nebyly realizovány pro účely památkové péče. Legitimita provádění průzkumů v rámci oboru památkové péče, zvláště v Národním památkovém ústavu, nesouvisí tedy ani tak se zákonným zaštitěním a institucionálním zázemím, ale vyplývá z kompetence v hodnocení památek.

Od počátku časopisu bylo na tomto místě deklarováno zaměření na stavebněhistorický průzkum, později i jeho širší kontext. Z publikovaných článků je ovšem zřejmá otevřenost periodika také volněji souvisejícím tematickým oblastem (historický urbanismus, přírodovědné výzkumy atd.), otevřenost navíc umocňovaná trvale kvalitní redakční prací. Výzva ohledně všestrannosti průzkumů památek tedy směřuje zejména k jejich zadavatelům a realizátorům, perspektivním autorům publikací. Především oni mohou ovlivnit, do jaké míry budou Průzkumy památek aktivní platformou i pro utváření nového porozumění činnosti označené v jejich názvu.

